

# YANG O'ZBEKISTON: INNOVATSIYA, FAN VA TA'LIM

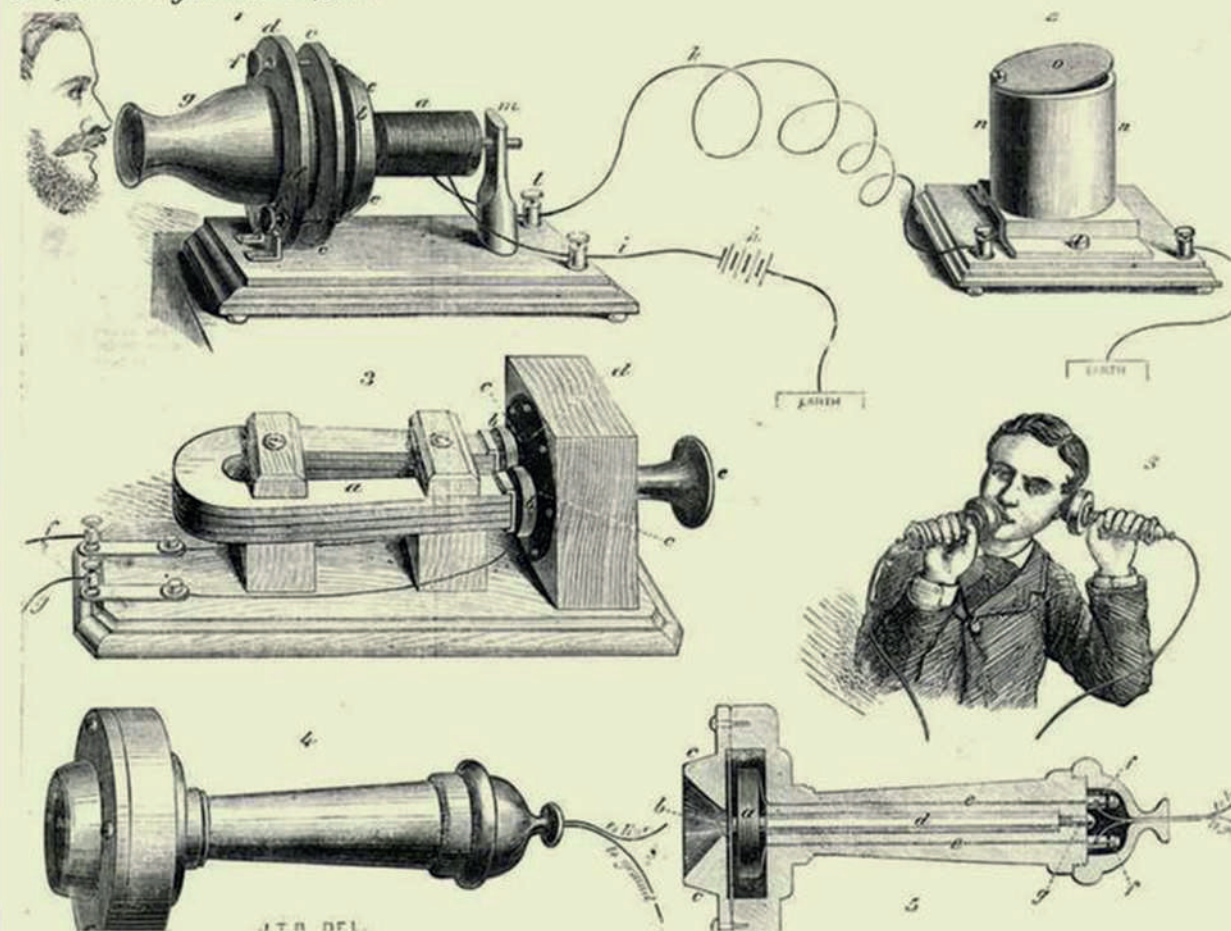
CONFERENCES.UZ

# 2023

DAVRIYLIGI: 2018-2023

DUNYODA BIRINCHI KASHF ETILGAN TELEFON

Alexander Graham Bell



TOSHKENT SHAHAR, AMIR TEMUR KO'CHASI, PR.1, 2-UY.

+998 97 420 88 81  
+998 94 404 00 00

WWW.TAQIQOT.UZ  
WWW.CONFERENCES.UZ

AVGUST №55

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН:  
ИННОВАЦИЯ, ФАН  
ВА ТАЪЛИМ  
3-ҚИСМ**

---

**НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН:  
ИННОВАЦИИ, НАУКА  
И ОБРАЗОВАНИЕ  
ЧАСТЬ-3**

---

**NEW UZBEKISTAN:  
INNOVATION, SCIENCE  
AND EDUCATION  
PART-3**

**ТОШКЕНТ-2023**



УУК 001 (062)  
КБК 72я43

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” [Тошкент; 2023]

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” мавзусидаги республика 55-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 август 2023 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2023. - 21 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар «Харакатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари» тамойилига асосан ишлаб чиқилган етти устувор йўналишдан иборат 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси мувофиқ:– илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари тахтил қилинган конференцияси.

**Масъул муҳаррир:** Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

#### **1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши**

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

#### **2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар**

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

#### **3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар**

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

#### **4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни**

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

#### **5. Давлат бошқаруви**

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна «Тараққиёт стратегияси» маркази муҳаррири

#### **6. Журналистика**

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

#### **7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар**

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)



**8.Адабиёт**

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

**9.Иқтисодиётда инновацияларнинг туган ўрни**

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

**10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар**

Турсунназарова Эльвира Тахировна Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Хорижий тиллар факультети ўқув ишлари бўйича декан ўринбосари

**11.Жисмоний тарбия ва спорт**

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

**12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш**

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

**13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши**

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

**14.Тасвирий санъат ва дизайн**

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

**15.Муסיқа ва ҳаёт**

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

**16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар**

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

**17.Физика-математика фанлари ютуқлари**

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

**18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар**

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

**19.Фармацевтика**

Жалилов Фазлиддин Содиқович, DSc, Тошкент фармацевтика институти, Фармацевтик ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва сифат менежменти кафедраси профессори

**20.Ветеринария**

Жалилов Фазлиддин Содиқович, DSc, Тошкент фармацевтика институти, Фармацевтик ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва сифат менежменти кафедраси профессори

**21.Кимё фанлари ютуқлари**

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)



**22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар**

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

**23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари**

Проф. Хамидов Муҳаммадхон Ҳамидович «ТИИМСХ»

**24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар**

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

**25. География**

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

---

*Тўпلامга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.*

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шаҳрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://tadqiqot.uz)  
ООО Tadqiqot, город Ташкент,  
улица Амира Темура пр.1, дом-2.  
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: [info@tadqiqot.uz](mailto:info@tadqiqot.uz)  
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://tadqiqot.uz)  
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,  
Amir Temur Street pr.1, House 2.  
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: [info@tadqiqot.uz](mailto:info@tadqiqot.uz)  
Phone: (+998-94) 404-0000

**ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШЛАР**

<b>1. Berdimuratova Begzada Maratovna</b> STUDYING HISTORICAL - CULTURAL HERITAGE OF KARAKALPAKSTAN IN EDUCATIONAL SPACE .....	7
<b>2. Абдухалимов Абдурахмон Абдумўминович</b> ИСТИҚЛОЛНИНГ ДАСТЛАБКИ ЎН ЙИЛЛИГИДА НАМАНГАН ВИЛОЯТИ ҚИШЛОҚ ВРАЧЛИК ПУНКТЛАРИДАГИ МУТАХАССИСЛАР ФАОЛИЯТИ .....	11
<b>3. Абдухалимов Абдурахмон Абдумўминович</b> ФАРҒОНА ВИЛОЯТИДА 2005-2010 ЙИЛЛАРДА ОНАЛИК ВА БОЛАЛИКНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ .....	14
<b>4. Абдухалимов Абдурахмон Абдумўминович</b> ИСТИҚЛОЛНИНГ ДАСТЛАБКИ ЎН ЙИЛЛИГИДА ВОДИЙ ВИЛОЯТЛАРИДАГИ ТУР- ЛИ КАСАЛЛИКЛАР ВА УЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ .....	16
<b>5. Абдухалимов Абдурахмон Абдумўминович</b> ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ВИЛОЯТЛАРИДА КАСАЛЛИКЛАРГА ҚАРШИ ОЛИБ БОРИЛ- ГАН ПРОФИЛАКТИК ТАДБИРЛАР .....	19



## ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШЛАР

### STUDYING HISTORICAL - CULTURAL HERITAGE OF KARAKALPAKSTAN IN EDUCATIONAL SPACE

**Berdimuratova Begzada Maratovna**

Independent Researcher  
National Guard Department of the  
Republic of Karakalpakstan  
Nukus, Karakalpakstan, Uzbekistan

**Annotation:** This annotation explores the significance of studying the historical and cultural heritage of Karakalpakstan within the educational sphere. It underscores the importance of integrating the region's rich heritage into the curriculum to promote a deeper understanding of its history, culture, and identity among students. The annotation highlights how such studies can contribute to fostering a sense of pride and connection to one's roots, while also nurturing cultural appreciation and tolerance. By examining the historical-cultural heritage of Karakalpakstan, students can gain insights into the evolution of the region's traditions, values, and social fabric.

**Key words:** culture, heritage, historical, spiritual culture, historical memory, preservation, educational space.

The paper emphasizes the role of educational institutions in preserving and revitalizing the heritage, thereby ensuring its transmission to future generations. It touches upon potential challenges and benefits of this approach, including the promotion of intercultural dialogue, critical thinking, and the development of well-rounded individuals with a global perspective. Ultimately, the annotation underscores the integral role of studying Karakalpakstan's historical-cultural heritage in shaping a comprehensive and culturally enriched educational experience. The examination of historical-cultural heritage holds immense importance in the context of education, serving as a portal to the past that shapes the present and influences the future. Exploring the historical-cultural legacy of Karakalpakstan within the educational arena is a venture that not only enhances comprehension of the region's history but also contributes to the broader conversation about safeguarding culture and shaping identity.

Some scholars have probed the significance of incorporating local historical-cultural heritage into education. Smith [4] underscored that integrating regional heritage into curricula nurtures a sense of belonging and pride among students. Furthermore, this approach bolsters critical thinking abilities by encouraging students to analyze their history from various viewpoints.

Karakalpakstan's historical-cultural heritage, characterized by its intricate blend of traditions, artistic expressions, language, and customs, provides a distinct opportunity to immerse students in a comprehensive learning encounter. Academics like Ahmedov [1] accentuated the role of education in conserving cultural traditions, positing that a thorough exploration of heritage can act as a catalyst for cultural continuity.

The integration of historical-cultural heritage into the educational realm also encounters challenges. Johnson [3] highlighted the scarcity of resources and standardized curricula as potential obstacles to effective implementation. Additionally, a balance must be struck between preserving cultural authenticity and adapting to modern pedagogical methods.

The study of Karakalpakstan's historical-cultural heritage within the educational context opens avenues for diverse advantages. The educational setting serves as a platform not only for transmitting historical facts but also for conveying the essence of the Karakalpak identity. By incorporating local narratives, traditional arts, and language, educators can cultivate a sense of pride and belonging among students, fostering a deeper connection to their origins.

Moreover, the inclusion of Karakalpakstan's heritage can foster intercultural awareness and



empathy. As students acquaint themselves with the varied cultural practices and historical events of the region, they are more likely to develop a broader perspective on global issues. This, in turn, contributes to the development of well-rounded individuals capable of navigating an increasingly interconnected world.

Despite challenges, several strategies can bolster the integration of historical-cultural heritage into education. Developing comprehensive and culturally sensitive curriculum materials, training educators to effectively convey this content and employing technology for interactive learning experiences are potential avenues. Collaborative efforts involving educational institutions, local communities, and cultural organizations can establish a holistic framework for conserving and disseminating Karakalpakstan's heritage.

The study of historical-cultural heritage within educational settings is recognized as a pivotal tool for fostering cultural understanding, identity formation, and heritage preservation. This literature review explores existing scholarship on the significance, challenges, and strategies related to studying the historical-cultural heritage of Karakalpakstan in educational contexts.

### **1. Significance of Studying Historical-Cultural Heritage**

Numerous scholars emphasize the importance of integrating historical-cultural heritage into education to enhance students' cultural awareness and identity formation [1]. Studies suggest that incorporating regional heritage into curricula fosters a sense of belonging and pride among students, contributing to a stronger connection with their roots [4].

### **2. Role of Education in Cultural Preservation**

Ahmedov [1] highlights the crucial role of education in preserving cultural traditions. An in-depth study of heritage is posited to act as a catalyst for cultural continuity, ensuring that traditional practices, language, and customs are passed down to future generations.

### **3. Challenges in Integrating Historical-Cultural Heritage**

The integration of historical-cultural heritage into educational spaces is not without challenges. Johnson [3] points out the scarcity of resources and standardized curricula as potential obstacles to effective implementation. Balancing the preservation of cultural authenticity with modern pedagogical methods is also a concern (Johnson, 2018).

### **4. Strategies for Integration and Pedagogical Approaches**

To address these challenges, scholars propose various strategies for integrating historical-cultural heritage into education. Developing culturally sensitive curriculum materials that incorporate local narratives, traditional arts, and language is suggested to enhance student engagement and connection [4]. Training educators to effectively deliver heritage content and utilizing technology for interactive learning experiences are additional avenues [3].

### **5. Collaborative Efforts and Community Involvement**

Collaboration between educational institutions, local communities, and cultural organizations emerges as a vital strategy for preserving and disseminating historical-cultural heritage. Engaging the community in educational initiatives fosters a sense of ownership and ensures that heritage is integrated into a broader societal context.

The literature reviewed underscores the multifaceted benefits of studying the historical-cultural heritage of Karakalpakstan within educational spaces. Integrating this heritage fosters a sense of pride, identity, and belonging among students, while also promoting intercultural awareness and empathy. Despite challenges, strategies such as curriculum development, educator training, and community collaboration offer pathways to effectively integrate historical-cultural heritage into education, ensuring its preservation for future generations.

The study of historical-cultural heritage within the educational space is a subject of growing scholarly interest, particularly when examining the unique context of Karakalpakstan. This analysis delves into the significance, challenges, and potential benefits of integrating Karakalpakstan's rich historical-cultural heritage into the educational landscape, drawing insights from key scholarly works in the field. The exploration of historical-cultural heritage holds profound significance within education, acting as a bridge between the past and the present. As posited by Smith [4], integrating local heritage into curricula fosters a sense of belonging and pride among students, contributing to identity formation. Karakalpakstan's heritage, characterized by a rich amalgamation of traditions, language, and customs, provides a unique opportunity to engage students in a holistic learning experience. This sentiment is echoed by Ahmedov [1], who highlights education's pivotal role in preserving cultural traditions and ensuring cultural continuity.





The integration of historical-cultural heritage into the educational space is not without challenges. Johnson [3] underscores the obstacles posed by limited resources and standardized curriculum. Striking a balance between preserving cultural authenticity and adapting to modern pedagogical methods is crucial, as highlighted by the need to avoid commodifying culture for educational purposes. This balance is essential to avoid oversimplification or distortion of the heritage's significance.

Studying Karakalpakstan's historical-cultural heritage within the educational context offers multifaceted benefits. By incorporating local narratives, traditional arts, and language, educators can nurture a sense of pride and belonging among students, reinforcing their connection to their roots. This approach aligns with the idea that education is not merely the transmission of knowledge but the cultivation of cultural identity [4]. Moreover, the inclusion of Karakalpakstan's heritage promotes intercultural awareness and empathy. Exposure to diverse cultural practices and historical events enhances students' global perspective, fostering a nuanced understanding of the broader world. This interconnectedness aligns with the contemporary emphasis on preparing students to navigate a globalized society.

To effectively integrate historical-cultural heritage into education, comprehensive strategies are needed. Developing culturally sensitive curriculum materials that avoid cultural appropriation and distortion [3] is imperative. Educators must be adequately trained to deliver this content, ensuring its proper interpretation and contextualization. Technology can play a pivotal role in creating interactive learning experiences that engage students and immerse them in the heritage. Collaborative efforts between educational institutions, local communities, and cultural organizations are crucial for a holistic approach. This collaboration not only enriches the learning experience but also ensures the heritage's authenticity and relevance [4].

Exploration of the historical-cultural heritage of Karakalpakstan reveals a profound tapestry of traditions, art, language, and customs that not only shapes the identity of the region but also contributes to the broader understanding of cultural diversity and preservation. The study of this heritage underscores the importance of acknowledging and preserving the rich history that has shaped the lives of the Karakalpak people. Throughout this research, it became evident that the historical-cultural heritage of Karakalpakstan holds a significant place in the collective memory of its inhabitants. It serves as a bridge connecting the past to the present, offering insights into the socio-cultural evolution of the region. Moreover, the preservation of this heritage becomes imperative for future generations, as it provides a lens through which to view the struggles, triumphs, and unique contributions of the Karakalpak people to the larger cultural mosaic.

The study has also highlighted the challenges faced in safeguarding this heritage. The delicate balance between preserving authenticity and adapting to the evolving educational and societal landscape poses a continuous challenge. Additionally, the availability of resources and the establishment of comprehensive educational frameworks are essential for effectively integrating the historical-cultural heritage of Karakalpakstan into formal education. Moving forward, it is clear that a multi-faceted approach is needed to ensure the continued preservation and dissemination of Karakalpakstan's heritage. Collaboration between educational institutions, cultural organizations, and local communities is vital to create a holistic strategy that encompasses curriculum development, teacher training, interactive learning experiences, and the utilization of modern technologies. In essence, the historical-cultural heritage of Karakalpakstan is not only a source of pride and identity for its people but also a valuable asset that contributes to the global tapestry of human culture. By recognizing its significance, addressing the challenges, and implementing thoughtful strategies, we can ensure that this heritage remains alive, relevant, and cherished for generations to come.

In conclusion, the study of historical-cultural heritage within Karakalpakstan's educational domain offers a promising path toward preserving identity, nurturing pride, and fostering cultural continuity. By harnessing the power of education, we can ensure that the intricate tapestry of Karakalpakstan's heritage remains vibrant and pertinent for future generations. The study of historical-cultural heritage of Karakalpakstan within the educational space offers a promising pathway to preserve identity, foster pride, and promote cultural continuity. By grounding education in the region's rich heritage, students are equipped with a deeper understanding of their roots and a broader perspective on the world. While challenges exist, they can be overcome through thoughtful strategies and collaborative efforts. The integration of historical-cultural heritage into education ensures that the cultural legacy of Karakalpakstan remains vibrant and meaningful for



generations to come.

#### REFERENCES

1. Ahmedov, R. (2015). Cultural Continuity Through Education: A Case Study of Heritage Preservation in Karakalpakstan. *International Journal of Heritage Studies*, 21(6), 587-601.
2. Law of the Republic of Uzbekistan “On Education” // Collection of Laws of the Republic of Uzbekistan. T., 2020.
3. Johnson, L. M. (2018). Challenges and Opportunities in Integrating Cultural Heritage into the Curriculum: Lessons from Karakalpakstan. *Comparative Education Review*, 62(4), 587-605.
4. Smith, J. A. (2010). Integrating Cultural Heritage into Education: Strategies for Enhancing Belonging and Identity. *Journal of Cultural Education*, 35(2), 123-138.
5. <https://elib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar-mustaqil-ish-kurs-ishi/item/13478-madaniyat-rivojlanishining-asosiy-qonuniyatlari-madaniy-va-ma-naviy-meros>
6. Sarsenbaeva Z., Uteshova Z. Principles of Teaching Karakalpak Students English Speech Etiquette // *Humanising Language Teaching*. – 2022. – T. 24. – №. 4.
7. [www.ziyonet.uz](http://www.ziyonet.uz)



## ИСТИҚЛОЛНИНГ ДАСТЛАБКИ ЎН ЙИЛЛИГИДА НАМАНГАН ВИЛОЯТИ ҚИШЛОҚ ВРАЧЛИК ПУНКТЛАРИДАГИ МУТАХАССИСЛАР ФАОЛИЯТИ

**Абдухалимов Абдурахмон Абдумўминович**

Андижон давлат тиббиёт институти бўлим бошлиғи,  
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.  
Телефон: +99893 442-52-00  
Abduraxmon777@umail.uz

**АННОТАЦИЯ:** Мақолада Наманган вилоятида қишлоқ врачлик пунктларини қуриш, қайта ташкил этиш ва мослаштириш ҳамда уларни керакли тиббий асбоблар билан жиҳозлаш масалалари ёритилган.

**КАЛИТ СЎЗЛАР:** Наманган вилояти, қишлоқ врачлик пункти, тиббий жиҳозлар.

Наманган вилоятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 21 майдаги 182-сонли “Республика қишлоқ инфраструктурасини рифожлантиришнинг 2000 йилгача бўлган Дастури” тўғрисидаги қарори ҳамда Республика соғлиқни сақлаш Вазирлигининг “Бирламчи тиббий санитария ёрдамида умумий амалиёт врачлари ишини жорий этиш борасидаги ислохотлар ҳамда ташкил этилган қишлоқ врачлик пунктларнинг аҳволи ва уларнинг иш фаолиятини яхшилаш чоралари тўғрисида”ги 1998 йил 26 июндаги 7/17 сонли қарорларининг ижроси юзасидан 37 та янги қишлоқ врачлик пунктлари қурилиб ишга туширилди. 27 та қишлоқ врачлик пунктлари қайта ташкил этилди, уларнинг миқдори 63 тага етказилди. Натижада 2 та қишлоқ участка шифохонаси, 9 та қишлоқ врачлик амбулаториялари ҳамда 15 та фельдшер-акушерлик пунктлари қисқартирилди. Мавжуд қишлоқ врачлик пунктлари Республика Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 1996 йил 30 майдаги 464-бўйруғи асосида жиҳозланиб фаолият кўрсатиб келмоқда.

7 та янги қишлоқ врачлик пунктлари қурилиб ишга туширилди. Бунинг учун 39 миллион 323 минг капитал маблағ сарфланиб, шунинг 13 миллион 409 минг сўми жиҳозлаш учун йўналтирилди. 4 та қишлоқ врачлик амбулатория, 1 та қишлоқ участка шифохонаси, 7 та фельдшер-акушерлик пунктлари қишлоқ врачлик пункти сифатида қайта ташкил қилинди [1:31].

1997 йилда 14 та янги қишлоқ врачлик пунктлари қурилиб ишга туширилди. Бунинг учун 149 миллион 720 минг, жумладан, уларни жиҳозлаш учун 25 миллион 751 минг сўм маблағ сарфланди. 5 та қишлоқ врачлик амбулатория, 1 та қишлоқ участка шифохонаси ва 9 та фельдшер-акушерлик пунктлари қишлоқ врачлик пунктларига қайта ташкил қилинди.

1998 йилда 16 та янги қишлоқ врачлик пунктлари қурилиб битказилди. Бунинг учун 285 миллион 905 минг сўм капитал маблағ сарфланди. Шу жумладан жиҳозлаш учун 57 миллион 756 минг сўм маблағ сарфланди.

182-сонли қарори асосида қурилиб ишга туширилган қишлоқ врачлик пунктларининг сифат даражаси ва моддий техника мажмуаси, йилдан-йилга яхшиланиб, такомиллашиб бормоқда.

Йил давомида қишлоқ врачлик пунктларида 856 минг нафар беморга тиббий хизмат кўрсатилган. Ҳар бир қишлоқ врачлик пунктида ўртача 13,4 минг нафар бемор қабул қилинган.

Бирок, қабул қилинган беморлар сони Мингбулоқ туманида 4,3 минг, Норин туманида 8,3 минг бўлиб, бу туманларда қишлоқ врачлик пунктлари фаолияти вилоят кўрсаткичидан пастдир.

Соғлиқни сақлаш вазирлигининг асосий йўналишларидан бир бўлган кундузги шифохоналарни такомиллаштириш бўйича ҳам маълум ишлар олиб борилган. Шу кунга келиб қишлоқ врачлик пунктларида 362 та кундузги ўринлар мавжуд. Уларда йил давомида 11 минг 902 нафар бемор даволаб чиқарилди.

Бирок, бу кўрсаткич Мингбулоқ туманида 651 нафарни, Чуст туманида 670 нафарни, Уйчи туманида 618 нафарни, Норин туманида 853 нафарни ташкил қилиб ўринлар тўла ишламаган.

Вилоят туманларидаги қишлоқ врачлик пунктларининг ҳолатини архив материаллари асосида таҳлил қилсак, Тўрақўрғон туманида “Янгиобод” қишлоқ врачлик пункт 1997 йил



22 майда янги қурилган 18 хонадан иборат. Сув ташиб келтирилган. 2 та шифокор 4 минг 614 аҳолига тиббий хизмат кўрсатган. Улардан 1 нафари педиатр 1- тоифали, 1 нафари терапевт 19 йил стажи билан тоифаси йўқ. 8 нафар ўрта тиббиёт ходимидан 90 фоизда тоифа йўқ. “Гулқишлоқ” кишлоқ врачлик пункти 1998 йил январда ишга тушган, янги 24 хонадан иборат. 4 минг 349 аҳолига 1 нафар педиатр шифокор хизмат қилган, тоифаси йўқ. 8 та ўрта тиббиёт ходимидан 1 нафари 2-тоифали, қолган 7 нафари тоифасиз. “Шоҳидон” кишлоқ врачлик пунктида ҳам иккала врач малака оширмаган, 8 нафар ҳамширадан 7 таси тоифасиз бўлган. кишлоқ врачлик пункти янги қурилган бўлишига қарамасдан сув ташиб келтирилган. Тез ёрдам учун дори-дармон етарли бўлмаган [2:34].

Косонсой тумани “Шарқ Юлдузи” кишлоқ врачлик пункти фельдшер-акушерлик пункти ўрнида 1996 йилда ташкил қилинган, 20 хонадан иборат, телефон йўқ. 3 минг нафар аҳолига 2 та тоифасиз шифокор хизмат қилган. “Ёшлик” кишлоқ врачлик пункти 1999 йил 20 январда янги қурилган, 13 хонадан иборат 4 минг 218 нафар аҳолига тиббий хизмат кўрсатган.

Уйчи туман “Дахиота” кишлоқ врачлик пункт 1998 йил январь ойида янги қурилган, 13 хонадан иборат бўлиб, 1- тоифали 1 нафар шифокор фаолият кўрсатган. 7 нафар ўрта тиббиёт ходимидан 6 нафарида тоифа йўқ. “Ғалаба” кишлоқ врачлик пункти 1997 йилда кишлоқ врачлик амбулаторияси ўрнида ташкил қилинган бўлиб, 8 минг 873 нафар аҳолига 3 нафар тоифасиз шифокор хизмат қилган. 10 нафар ўрта тиббиёт ходимининг ярмида тоифа йўқ. “Якка тут” кишлоқ врачлик пункти 1998 йилда янги қурилган, 2 қаватли. 5 минг 543 нафар аҳолига хизмат қилади. 5 нафар врачдан 4 нафарида тоифа йўқ. 11 нафар ўрта тиббиёт ходимидан 2 нафари тоифали. 6 ўринли кундузги стационарда 1 ойда 9 та бемор ўтган холос. Амбулатор карталар сифатсиз тўлдирилган, “Д” назоратидаги беморларнинг амбулатор картаси, журналлар тўлиқ олиб борилмаган.

Чуст тумани “Олмос” кишлоқ врачлик пункти 1996 йилда янги қурилган 18 хонадан иборат бўлиб 7 минг 52 нафар аҳолига тиббий хизмат кўрсатган. 3 нафар шифокордан 2 нафари малака оширмаган. 7 нафар ҳамширадан бирортасининг тоифаси йўқ. “Чуст нон” кишлоқ врачлик пункти 1997 йилда, туман терапия бўлимининг филиали ўрнида ташкил қилинган бўлиб 20 хонадан иборат 1 минг 617 нафар аҳолига 1 нафар 14 йиллик стаж билан тоифасиз, малака оширмаган педиатр хизмат қилган. 8 та ўрта тиббиёт ходимларидан бирортаси малака оширмаган, тоифаси йўқ. “Ахча” ва “Ёрқишлоқ” кишлоқ врачлик пунктларида ҳам юқоридаги ҳолат.

Наманган тумани “Қоратепа” кишлоқ врачлик пункти фельдшер-акушерлик пункти ўрнида ташкил қилинган бўлиб, 13 хонадан иборат, сув ташиб келтирилган, телефон аппарати йўқ. 4 мин 604 нафар аҳолига 1 нафар 1-тоифали шифокор ва 9 та ҳамшира тиббий хизмат кўрсатган. Ҳамшираларнинг 80 фоизи тоифасиз малака оширмаган, физиотерапевт аппарат 2 дона, 2 ўринли кундузги шифохонада 1 ойда 4 та бемор даволанган, ЭКГ аппарат бор лекин, ишлатилмаган. “Ғалча” кишлоқ врачлик пункти 8 хонадан иборат. 5 минг 379 нафар аҳолига 2 шифокор хизмат кўрсатган. 5 нафар ҳамширадан 4 нафарида малака тоифаси йўқ [3:36].

Учкўрғон тумани “Чорвадор” кишлоқ врачлик пункти фельдшер-акушерлик пункти ўрнида айлантирилган, 2 минг 667 нафар аҳолига 3 нафар тоифасиз шифокорлар хизмат қилган. кишлоқ врачлик пункти 12 хонадан иборат. 7 нафар ўрта тиббиёт ходимидан бирортасида ҳам тоифа бўлмаган. “Янги ер” кишлоқ врачлик пункти 1997 йилда янги қурилган, 14 та хонадан иборат. 4 минг 497 нафар аҳолига 3 та тоифасиз шифокорлар хизмат кўрсатган. 8 нафар ўрта тиббиёт ходимидан, 6 нафарининг тоифаси йўқ, малака оширмаган.

Янгиқўрғон тумани “Мамай” кишлоқ врачлик амбулаторияси 1998 йилда кишлоқ врачлик пунктига айлантирилган. 11 хонадан иборат, 4 минг 839 нафар аҳолига 2 нафар малака оширмаган шифокорлар ва 10 нафар тоифасиз ўрта тиббиёт ходимлари хизмат қилган. “Ғовазон” кишлоқ врачлик пункти 1998 йилда кишлоқ врачлик амбулаторияси ўрнида ташкил қилинган. 8 хонадан иборат, 5 минг 2 нафар аҳолига 2 нафар тоифасиз ва малака оширмаган шифокорлар ва 7 нафар тоифасиз ва малака оширмаган ҳамширалар хизмат кўрсатган.

Норин тумани “Уч тепа” кишлоқ врачлик пункти 1996 йилда фельдшер-акушерлик пункти ўрнида ташкил қилинган, 15 хонадан иборат бўлган. 3 минг 256 нафар аҳолига 2 нафар шифокор, бири тоифасиз ва 8 нафар ўрта тиббиёт ходими, шундан 7 нафари тоифасиз ва 5 нафари малака оширмаган ҳолда тиббий хизмат кўрсатган. “Полвонқул” ва “Қозоқовул”



қишлоқ врачлик пунктларида ҳам ҳолат шундай бўлган.

Поп тумани “Тўда” қишлоқ врачлик пункти 1997 йилда қишлоқ врачлик амбулатория ўрнида ташкил қилинган. 12 хонадан иборат, 3 нафар шифокорнинг 2 нафари тоифасиз, 6 нафар ҳамширанинг 5 нафари малака оширмаган. “Пахта-канар” ва “Найман” қишлоқ врачлик пунктларида ҳам ҳолат яхши бўлмаган [4:37].

Хулоса ўрнида шунини айтиш муқимки истиқлолнинг дастлабки йилларида тиббиёт соҳасида фаолият юритувчи шифокорлар ва ўрта тиббиёт ходимлари етишмаслиги тизимдаги асосий муаммолардан бири эди. Мутахассис тиббиёт ходимларининг камлиги сабабли жойларда, айниқса, қишлоқ врачлик пунктларга келтирилган ультратовушли текширув, электрокардиограмма ва шунга ўхшаш тиббий аппаратлар ишлатилмаган. Олий маълумотли шифокорлар ёки ўрта махсус тиббиёт ходимларининг аксарияти малака ошириш ва қайта тайёрлов курсларидан ўтмаган. Бу борада амалга оширилган ислохотлар натижасида мавжуд муаммолар босқичма-босқич бартараф этилган.

#### **Фойдаланилган адабиётлар рўйхати**

1. НВДА, 908-фонд, 1-рўйхат, 277-йиғмажилд, 31-варак.
2. НВДА, 908-фонд, 1-рўйхат, 277-йиғмажилд, 34-варак.
3. НВДА, 908-фонд, 1-рўйхат, 277-йиғмажилд, 36-варак.
4. НВДА, 908-фонд, 1-рўйхат, 277-йиғмажилд, 36-варак.



**ФАРҒОНА ВИЛОЯТИДА 2005-2010 ЙИЛЛАРДА ОНАЛИК ВА БОЛАЛИКНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ**

**Абдухалимов Абдурахмон Абдумўминович**

Андижон давлат тиббиёт институти бўлим бошлиғи,  
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.  
Телефон: +99893 442-52-00  
Abduraxmon777@umail.uz

**АННОТАЦИЯ:** Мақолада Фарғона вилоятида оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, уларга тиббий хизмат кўрсатиш масалалари баёт этилган.

**КАЛИТ СЎЗЛАР:** Фарғона вилояти, оналик ва болалик, тиббий хизмат.

Аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш жамиятнинг энг муҳим ижтимоий вазифаларидан ҳисобланади. Инсон барча нарса ва кадрятларнинг бош мезони. Муаммонинг айнан мана шу жиҳати ижтимоий муносабатлар тизимида муҳим аҳамият касб этади.

Мустақилликнинг илк палласида фуқароларга тиббий ёрдам кўрсатиш, санитария-профилактика хизматини кучайтириш, сифат ва самарадорликни ошириш, айниқса, туғиш ёшидаги, ҳомиладор аёллар ва болалар ҳаётини муҳофазалаш масалалари устувор вазифалардан эди.

Фарғона вилоятида истиқлолнинг дастлабки йилида оналар ўлими билан боғлиқ кўрсаткич ҳар 100 минг нафар аёлга нисбатан 65 тани ташкил этган бўлса, 2007 йилда бу рақам 24 тага, гўдаклар ўлими эса илгари 1 минг нафар чақалоққа 35 тадан 14 тага камайди [1:52].

Вилоят бўйича 2008 йилда туғилган 51 минг 120 нафар чақалоқлар неонатал скрининга текширилган бу кўрсаткич 2009 йилда 40 минг нафар чақалоқни ташкил қилди. Ҳудди шундай мос равишда биохимик скринингдан ўтказилган ҳомиладор сони 672 нафарга камайган. Кўрсаткичнинг салбий томонга ўзгаришга сабаб 2009 йилнинг июль, август, сентябрь ойларида Республика «Соғлом авлод учун» жамғармаси томонидан реактивларни етказиб берилмаганлиги натижасидир.

Бу даврда 52 минг 255 нафар, 2009 йилда 52 минг 477 нафар ҳомиладор аёллар УТТ текширувидан ўтказилган. 2008 йилда 203 нафар аёлларнинг ҳомиласи нуқсонли ривожланаётганлиги аниқланган бўлса, 2009 йилда 234 нафарининг ҳомиласи нуқсонли ривожланаётганлиги маълум бўлган. 2009 йилнинг июнь ойида вилоятнинг барча шаҳар ва туманларидаги 40 нафар ултра товушли текширув мутахассислари вилоят «Она ва бола» скрининг марказида «Ҳомиланинг ривожланишини ултра товушли текширувидан ўтказиш» мавзусидаги семинарда ва режа асосида амалиёт машғулотларида қатнашдилар [2].

Болалар ўртасида сил касаллигини аниқлашда туберкулин синамаси қўйиш муҳим аҳамиятга эга. 2008 йилда 180 нафар бемор аниқланган бўлса, 2009 йилда 57 та бемор аниқланди холос. Сотиб олинган туберкулин ҳам режада белгиланган болаларни қамраб олиш учун етарли эмас эди. Бешарик, Сўх, туманларида туберкулин синамаси умуман қўйилмаган. Режада белгиланган болаларни туберкулин синамаси билан қамраб олиш вилоятда 53,7 фоиз бўлгани ҳолда, бу кўрсаткич Фурқат, Тошлоқ, Кува туманлари ва Қўқон шаҳрида ўртача 18,7 фоизни ташкил этган.

Ҳомиладорларни биринчи 3 ойиликгача ҳисобга олиш салмоғи 2009 йилда эса 89,1 фоизни ташкил қилган. Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 425-сонли буйруғини амалиётга тадбиқ этилиши натижасида ҳомиладорликни эрта ҳисобга олиш фоизи ортиб борган. Бу мақсадда 2009 йилда Республика мутахассислари ёрдамида ҳар бир шаҳар ва тумандан 41 нафар тренерлар тайёрланиб, жойларда 1 минг 500 нафар бирламчи тиббиёт муассасаларидаги ходимлар ўқитилган.

Биринчи ва иккинчи туғруқлар салмоғи 2009 йилда ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 76,2 фоизга кўтарилган. Бу никоҳларни қайд қилишнинг кейинги йилларда ортиб бориши, туғиш ёшидаги аёллар ўртасида тиббиёт ходимлари томонидан туғруқларни оптимал 20-30 ёшда содир бўлишининг моҳиятини тушунтириб борилишининг асосий натижаси эди. Тўртинчи ва ундан юқори туғруқлар сони 2009 йилда 3 минг 279 тани ташкил қилган. Бундай туғруқлар аксарият оилаларда фарзандлар жинси билан боғлиқ ҳолатда содир бўлган.



Мутахассислар томонидан аҳоли ўртасида 30 ва ундан юқори ёшда фарзанд кўришнинг салбий оқибатлари тўғрисида олиб борилган тушунтириш ишлари натижасида бу кўрсаткич камайишига эришилган.

Вилоятда 35 ёшдан кейин фарзанд кўрган аёллар салмоғи 140 нафарга камайган. Вилоят бўйича 1 йилда икки маротаба фарзанд кўрган аёллар сони 217 нафарга ёки 30,0 фоизга камайган. Бу ҳомиладор ва янги туққан аёллар ўртасида «Ёш оналар мактаби» дастурининг фаол ишлаганлиги натижасидир. Вилоятда 2 йил ораликда фарзанд кўрган аёллар сони 2009 йилда 128 нафар ёки 3,5 фоизга ошган.

Барча вилоятлар ва Тошкент шаҳрида скрининг марказлари ташкил этилди ва уларнинг фаолиятини таъминлаш учун 2010 йилнинг ўзида 4 миллион доллардан ортиқ маблағ йўналтирилди. Мазкур йилда 116 минг нафардан зиёд бўлажак она скрининг марказларида тиббий кўрикдан ўтказилди.

Шу билан бирга, перинатал марказлар тармоғи ҳам жадал ривожланиб, 2010 йилда уларда 158 минг нафардан ортиқ, яъни 2000 йилга нисбатан 10 баробар кўп она ва бола тиббий кўрикдан ўтказилди [3:114].

2010 йил давомида 70 минг 558 нафар ёки 2009 йилга нисбатан 3,2 фоизга кўп туғилиш рўйхатга олинган. Туғилиш кўрсаткичи ҳар 1 минг аҳоли сонига 22,2 нафарда 22,8 нафарга кўпайган. Бу кўрсаткич, Бешарик, Боғдод, Бувайда, Данғара, Сўх, Қувасой, Қўштепа, Учкўприк, Риштон ва Ёзёвон туманларида вилоят кўрсаткичидан юқори бўлган. Вилоятда гўдаклар ўлими 14,7 нафарни ташкил қилди. Лекин, Қўқон шаҳри, Фурқат ва Риштон туманларида вилоят кўрсаткичидан юқори эди. Оналар ўлими эса, вилоятда 30,6 нафарни ташкил қилган бўлса, Охунбобоев, Данғара ва Олтиариқ туманларида ўртача 66,5 нафарга тўғри келган.

Аҳолини табиий ўсиш кўрсаткичи ҳар 1 минг аҳоли сонига 16,6 фоиздан 16,7 фоизга кўпайган. Энг паст кўрсаткич Фарғона ва Қўқон шаҳарида ўртача 12,2 фоиз бўлган бўлса, бу кўрсаткич Бешарик, Бувайда, Боғдод, Сўх, Ёзёвон ва Охунбобоев туманларида ўртача 21,5 фоизни ташкил қилиб вилоят кўрсаткичидан юқори бўлди.

2010 йилда вилоятда 11 та оналар ўлими қайд этилган бўлиб, интенсив кўрсаткич 22,0 ни ташкил этган бўлса, 642 нафар 1 ёшгача бўлган болалар ўлими содир бўлиб, интенсив кўрсаткичи 13,2 га тенг бўлди. Фертил ёшидаги аёлларнинг соғлигини мустаҳкамлаш, болаларда ўткир респиратор инфекциялар ва диарея касалликларини олдини олиш, соғлом турмуш тарзи дастурларини ҳаётга тадбиқ этиш натижасида вилоятда гўдаклар ўлимини олдини олиш бўйича муайян ишлар амалга оширилган [2].

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, кейинги йилларда мамлакатда жумладан, Фарғона вилоятида оналик ва болаликни муҳофаза қилиш борасида катта ишлар амалга оширилмоқда. Олдинлари мавжуд бўлган ҳомиладорлик ва туғиш ёшидаги аёлларни тиббий кўрикдан ўтказиш, туғруқхоналар, «Она ва бола» соғломлаштириш марказларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш каби жиддий муаммоларга ижобий ечим топилмоқда.

#### **Фойдаланилган адабиётлар рўйхати**

1. Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодий-тимизни барқарор ривожлантириш йўлида. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. –Б. 52.
2. Фарғона вилояти Соғлиқни сақлаш бошқармаси маълумотлари.
3. Каримов И.А. Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш – мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир. –Тошкент: «Ўзбекистон», 2011.



## ИСТИҚЛОЛНИНГ ДАСТЛАБКИ ЎН ЙИЛЛИГИДА ВОДИЙ ВИЛОЯТЛАРИДАГИ ТУРЛИ КАСАЛЛИКЛАР ВА УЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ

**Абдухалимов Абдурахмон Абдумўминович**

Андижон давлат тиббиёт институти бўлим бошлиғи,  
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.  
Телефон: +99893 442-52-00  
Abduraxmon777@umail.uz

**АННОТАЦИЯ:** Мақолада Фарғона водийси аҳолиси турли касалликларга чалиниши кўрсаткичи уларни камайиб ўсиб бориш динамикаси манбалар ва архив ҳужжатлари асосида таҳлил қилинган.

**КАЛИТ СЎЗЛАР:** Фарғона водийси, юқумли касалликлар, гепатит В, юрак, қон-томир, сурункали касалликлар.

Ер юзида саратон ва юрак касалликлари каби юқумли бўлмаган касалликлар 19 миллион га яқин ёки умумий ўлимнинг 37 фоизини ташкил қилади. Бундай ўлимларнинг аксарияти катталар орасида. Вафот этганларнинг 16 миллион дан ортиғи ёки 80 фоизга яқини юқумли ва паразитар касалликларга тўғри келади. Сил касаллигидан 3 миллион га яқин, безгакдан 2 миллион ва гепатит В билан 1 миллион одам ҳар йили ҳаётдан кўз юмади.

Қон айланиш тизими касалликлари каби юқумли бўлмаган касалликлар дунё микёсида йилига 10 миллион ўлимга олиб келади. Уларнинг 5 миллион дан ортиғи юрак касалликлари ва яна 4 миллионни инсулт каби касалликлар ташкил этади. Гарчи яқин вақтгача биринчи навбатда катталарга таъсир кўрсатадиган юқумли бўлмаган касалликлар ривожланган мамлакатлар муаммоси сифатида қабул қилинган бўлса-да, юрак касалликлари ва инсултдан жами ўлимнинг қарийб 44 фоизи ҳозир ривожланаётган мамлакатларда рўй беради.

Бошқа юқумли бўлмаган касалликлар орасида сурункали бронхит ва ўпка касалликлари 1992 йилда қарийб 2,9 миллион ёки 6 фоиз инсонлар ёстиғини қуритди. Дунёда ушбу касалликлардан азият чекувчилар сони 600 миллион ни ташкил этади. Юрак ишемик касаллигидан кейин бу ЖССТ томонидан қайд этилган битта касалликка чалинган одамларнинг иккинчи энг катта тоифасидир [1:6].

Ўзбекистонда ўз салмоғи жиҳатидан энг юқори кўрсаткичларга эга бўлган ва аҳоли орасида ўлимга сабаб бўлувчи касалликлардан бири бу қон айланиш аъзолари касалликлари ҳисобланади. Нафақат республикада, қолаверса, бутун жаҳон мамлакатларида ушбу гуруҳ касалликлари энг кўп учрайди. Биргина 1992 йилда республикада мазкур омил умумий ўлимнинг 43,3 фоизини, 1995 йилда 45,3 фоизини ташкил қилган.

Мазкур турдаги хасталиклар водий вилоятлари бўйича таҳлил қилинганда Андижон вилоятида бу кўрсаткич мамлакат ўртача даражасидан анча юқори бўлса, Фарғона вилоятида республика даражасига тўғри келган. Мамлакатда ўз салмоғи жиҳатидан кейинги ўринни эгалловчи нафас олиш аъзолари хасталиклари 1992 йилда 17,7 фоизни ташкил этиб, 1995 йилда 17,1 фоизга камайган. Бундай Наманган вилоятида юқори кўрсаткичларга эга бўлиб, Андижон ва Фарғона вилоятларидаги умумий кўрсаткич республика ҳолатига анча яқин эди.

Аҳолининг саломатлик ҳолатига кўра Наманган вилояти республикада ўзига хос хусусиятга эга бўлган. 1994 йилда вилоятдаги барча болаларнинг 73,4 фоизи соғлом бўлиб, республика ўртача кўрсаткичидан 19,3 фоизга кўп эди. Бу даврда вилоятдаги 6,9 фоиз болалар сурункали касалликларга чалинган ва мамлакат кўрсаткичидан 4,5 фоизга кам эди.

Барча касалликлар бўйича илк бор касаланганлар сони вилоят аҳолиси касалланиш жараёни ҳақида биринчи тасаввурни беради. Жумладан, Наманган вилоятида биринчи марта касалланганлар 1994 йилда ҳар 1 минг киши ҳисобидан 754 нафарни ташкил этган.

Ушбу жараён шаҳар ва қишлоқ аҳолиси таркибида ўз хусусиятларига эга. Масалан, касалланганлар салмоғининг катталиги бўйича Косонсой (737), Учқўрғон, Наманган шаҳарлари ажралиб турган. Бундай ҳолат, аввало аҳолининг зич ўрнашганлиги, атроф муҳит ҳолатларининг ёмонлашуви ҳамда аҳоли турмуш даражасининг пасайиб бориши билан брғланган. Бу жиҳатдан қишлоқ туманлари орасида Норин, Янгикўрғон, Тўрақўрғон, Уйчи туманларининг улаши катта. Бинобарин, кейинги икки туман вилоят марказига туташ,





аҳолиси кўп ва ўта зич жойлашганлиги билан кўзга ташланади.

Илк бор касалланиш ҳолати 14 ёшгача бўлган болалар таркибида ҳам барча аҳолида кечадиган жараёнларга мос тушади. Масалан, бу даврда вилоят аҳолиси юрак, қон-томир, нафас олиш органлари касалликлари билан касалланиш кўпайган. Бу борада айниқса атроф-муҳит ҳолатининг ёмонлашуви оқибатида келиб чиққан ҳавфли ўсма касаллиги билан оғриганлар сони 3 минг нафардан ортиб кетган. Бу касалликка чалинганлар Чортоқ, Учқўрғон, Поп туманларида вилоят ўртача кўрсаткичидан юқори бўлган. Шаҳарлар орасида эна Наманган ва Учқўрғон ажралиб турган [2:86].

Юқумли касалликлар тўғрисида гапирганда, Республикада 1996 йил давомида 428 та бўғма (дифтерия) касаллиги рўйхатга олинган. Бу даврда кўшни Қирғизистон Республикасининг Ўш ва Жалолобод вилоятларида касаллик сони ортиб борган. Тиббиёт ходимларининг саъйи-ҳаракатлари, ҳовли айланиши, санитария-маориф ишларини кучайтириш, профессор олимларнинг ёрдами туфайли Андижон вилоятида бу касалликнинг 3 таси ҳисобга олинган, холос. Вилоятда соғлиқни сақлаш соҳасида анча ижобий ишлар амалга оширилди. Аҳолининг умумий касалланиш даражаси ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 22,5 фоизга камайди ёки ҳар 10 минг кишига 349 та касал тўғри келди [3:17].

Умумий касалланиш Андижон вилояти аҳолиси ўртасида 637,1 дан 505,1 га камайди. Бироқ, бу кўрсаткич вилоятнинг айрим туманларида вилоят кўрсаткичидан юқориликка қолган. Юқумли касалликлар орасида вилоят шаҳарлари ва туманлари аҳолиси ўртасида вирусли гепатит касаллиги 1995 йилда ўтган йилларга нисбатан 87,4 фоизга ортган. Бунинг боиси вирусли гепатит касаллиги цикл билан келувчи касаллик бўлганлиги туфайли ҳар 12-13 йилда бир марта кўпаяди. 1995 йилда бу касалликнинг кўпайиши режада кўзда тутилган эди. Касалликнинг келиб чиқишида аҳолини ичимлик суви билан таъминлашдаги камчиликлар ҳам муҳим роль уйнайди. Бу даврда вилоят аҳолисининг 87,7 фоизи ичимлик суви билан таъминланган эди.

Вилоят соғлиқни сақлаш тизимида қарашли даволаш муассасаларининг асосий бурчи аҳоли ўртасида профилактика ишларни кучайтириб, ўз вақтида сифатли тиббий кўрик ўтказиш билан, касалликнинг бошланғич даврида аниқлаш ва соғломлаштиришдан иборат бўлди. 1995 йили бутун республикада бўлгани каби Андижон вилоятда касалликлар ичида нафас йўлларидаги касалланиши 1 ўринда турган.

Бунга асосий сабаб, нафас йўллари касаллиги гуруҳига барча ОРВИ касалликлари кириб, бу касаллик айниқса ташқи ҳаво ҳарорати паст бўлган вақтларда кўпайган. 2 ўринда овқат ҳазм қилиш органларининг касалланиши, 3 ўринни қон ва қон ишлаб чиқарувчи органлар касалликлари камқонлик - анемия эгаллаган.

Юқумли касалликлар ўртасида вилоят шаҳар ва туманларида вирусли гепатит касаллиги 1995-йилда, ўтган йилларга нисбатан 87,4 фоизга ортган. Бунинг сабаби вирусли гепатит касаллиги цикл билан кечувчи касаллик бўлганлиги туфайли, бу ҳар 12 - 13 йилда бир марта кўпаяди. 1995-йил истиқбол режасига кўра вилоятда бу касалликнинг кўтарилиши кўзда тутилган эди. Шунингдек касалликнинг кўпайишида аҳолининг сифатли ичимлик суви билан таъминланиши ҳам муҳим аҳамиятга эга. Бу даврга келиб вилоят аҳолисининг 87,7 фоизигина, водопровод ичимлик суви билан таъминланган холос [3:30].

Республикада бу даврда захм ва сўзак (сифлис, гонорея) касалликларининг ҳам ортиб бораётганлиги кузатилган. Буни водий вилоятлари бўйича таҳлил қилсак, Фарғона вилоятларида бундай касалликларнинг ўртача кўрсаткичи республикага нисбатан жуда юқориликни кўришимиз мумкин. Шу билан бирга Наманган вилоятида бу ҳолат деярли республика кўрсаткичига анча яқин бўлган.

Фарғона вилоятида касалликнинг олдини олишга қаратилган профилактик тадбирларнинг ўз вақтида ўтказилганлиги сабабли юқумли касалликлар билан касалланиш йилдан-йилга камайиб борган. Сўнгги 3 йилда ичтерлама, вирусли гепатит, қизамиқ, ўткир ошқозон ичак касалликлари 20 фоизга камайган [4].

1999 йилда Саноат корхоналарида ишчилар орасидан 484 нафарда касб касаллиги қайд этилган. Бу ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 71 нафарга кўп эди. Касбий касалликлар этиологиясида иш билан боғлиқ муҳим омиллар шовкин, тебраниш, кимёвий моддалар, чанг ва аллергиялар киради. Касбий касалликлар орасида кохлеар неврит (30,9 фоиз), тебраниш касаллиги (17,3 фоиз), кимёвий захарланиш (15,4 фоиз), ва чангдан келиб чиққан бронхит (14,4 фоиз), периферик асаб тизимининг касалликлари (7,8 фоиз) каби касаллик тоифалари



етакчи ўринни эгаллаган [5:48].

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкунки, ўрганилган даврда мамлакатда жумладан водий вилоятларида кўпайиб бораётган бир қатор жиддий касалликлар профилактикаси бўйича халқаро институтлар, нуфузли хорижий шифохоналар билан ҳамкорлик янги босқичга кўтарилди.

#### **Фойдаланилган адабиётлар рўйхати**

1. Forty - eighth World Health Assembly. 22 March 1995.
2. Назаров М.И. Қишлоқ жойларида аҳолига тиббий хизмат кўрсатишнинг худудий ташкил этилиши. (Наманган вилояти мисолида): геог. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 1996.
3. ЎзР ПАА АВБ, 4141-фонд, 8-рўйхат, 31-жиғма жилд.
4. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги маълумотлари.
5. Millennium development goals report. Uzbekistan 2006.



## ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ВИЛОЯТЛАРИДА КАСАЛЛИКЛАРГА ҚАРШИ ОЛИБ БОРИЛГАН ПРОФИЛАКТИК ТАДБИРЛАР

**Абдухалимов Абдурахмон Абдумўминович**

Андижон давлат тиббиёт институти бўлим бошлиғи,  
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.

Телефон: +99893 442-52-00

Abduraxmon777@umail.uz

**АННОТАЦИЯ:** Мақолада Фарғона водийсида умумий касалланиш кўрсаткичлари, беморларни ОРВИ, Зотилжам, Бронхит ва бошқа хроник касалликларга чалиниши баён қилинган.

**КАЛИТ СЎЗЛАР:** Фарғона водийси, Сарик касаллиги, ОРВИ, Зотилжам, Бронхит.

Мустақиллик йилларида олиб борилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг барчаси инсон манфаатига қаратилгандир. Мамлакат аҳолисининг фаровон ҳаёт кечириши, ўз ҳаётидан кўнгли тўлиб яшаши унинг соғлом бўлишига боғлиқ. Бу борада республикада бир қатор давлат дастурлари қабул қилиниб, жойларда тиббий хизмат инфратузилмасини такомиллаштиришга ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. Дастлабки ўтиш даври ва истиклол йилларида мамлакатда соғлиқни сақлаш тизими қандай бўлган? Мазкур йўналишда олиб борилган ислохотлар ҳамда соҳада йўл кўйилган камчиликларни биз диссертациянинг мазкур иккинчи бобида кўриб ўтамиз.

«Сарик касаллиги» деб ном олган хасталик шундай кучаяр эдики, касалхоналарга беморлар сиғмай кетарди. Беморларнинг фосфор-органик дефолиантлардан заҳарлангани ва беморларнинг сони махфий тутилган. Бундай ҳолат фақат Фарғона водийси вилоятларигагина эмас, балки бутун республикага хос эди. Бир ёшгача бўлган чақалоқлар ва туғиш вақтида вафот этган оналар ўлими статистикаси сир тутилган.

Ўз навбатида фуқароларга тиббий ёрдамни етарли даражада ташкил эта олмаганликлари учун вилоят тиббий кенгашининг қарори билан 28 нафар раҳбарга нисбатан маъмурий чоралар кўрилиб, 6 нафари ишдан четлаштирилган. Дастлабки ўтиш даврида Фарғона худудида юқумли касалликлар билан касалланиш юқори бўлиб, кейинги йилларда ўтказилган тадбирлар натижасида паратиф касаллиги 50 фоизга, сальмонеллез касаллиги 16 фоизга, юқумли сарик касаллиги 15 фоизга, зардобли гепатит касаллиги 13 фоизга пасайган. Лекин аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш, чиқиндилар учун канализация тармоқлари етарли даражада бўлмаганлиги оқибатида Ёзёвон ва Олтиариқ туманларида вилоят кўрсаткичига нисбатан юқумли сарик касаллиги билан касалланиш 1,5 баробар, Қува, Ёзёвон ҳамда Учкўприк туманларида юқумли ичак касаллиги билан касалланиш 1,5-2 баробар юқори бўлган [1:25].

Сўнги йилларда Андижон вилоятида бирламчи касалланиш кўрсаткичи ҳар 100 минг аҳолига нисбатан жами 50 минг 386,6 ни ташкил қилган. Бирламчи касалланиш структурасида нафас олиш аъзолари касалликлари 26,7 фоиз, қон ва қон яратиш аъзолари касалликлари 17,9 фоиз, овқат ҳазм қилиш аъзолари касалликлари 10,9 фоиз, жароҳатланиш, заҳарланишлар ва айрим ташқи сабаблар билан боғлиқ асоратлар 6,3 фоиз, сийдик – таносил тизими касалликлари 6,8 фоиз, қон айланиш тизими касалликлари 4,6 фоизни ташкил қилган.

Вилоят аҳолиси ўртасида умумий касалланиш кўрсаткичи ҳар 100 минг аҳолига нисбатан 76 минг 583,6 ни ташкил қилган. Ижтимоий аҳамиятга эга бўлган касалликлардан ўсма касалликлари билан касалланиш 65,1 ни, наркологик касалликлар билан касалланиш 13,0 ни, рухий хасталиклар билан касалланиш 66,1 ни, сил билан касалланиш 33,8 ни ташкил қилди [2].

Фарғона вилоятида Аҳолини умумий касалланиш кўрсаткичи ҳар юз минг аҳолига 46 минг 659,0 ни, бирламчи касалланиш кўрсаткичи 21 минг 181,1 ни ташкил қилди. Бирламчи касалланиш кўрсаткичи вилоятда ҳар 100 минг аҳолига 49 минг 659,0 бўлгани ҳолда, Қувасой шаҳар, Риштон, Ўзбекистон ва Боғдод туманларида вилоят кўрсаткичидан паст бўлган.

Диспансер ҳисобидаги беморлар сони ҳар 1 минг аҳолига вилоят бўйича 26 минг 837,4 тага камайган. Бу кўрсаткич Қувасой шаҳри, Риштон, Сўх ва Боғдод туманларида вилоят



ўртача кўрсаткичидан паст эди.

Бу даврда 1 минг 116 нафар фаол сил аниқланиб интенсив кўрсаткич 28,6 ни ташкил этди. Бу кўрсаткич Ёзёвон, Риштон, Учкўприк, Ўзбекистон, Данғара, Бешариқ туманлари ҳамда Қўқон шаҳрида вилоят кўрсаткичидан юқори бўлган. Лекин, Кува, Олтиариқ, Фарғона ва Бувайда туманларида ўртача 21,9 ни ташкил этган.

Ўсма касаликлари билан касалланиш кўрсаткичи 100 минг аҳолига 2 минг 694 нафар бўлиб, 2021 йилга нисбатан 0,6 фоизга ортган. Онкологик беморлар ўртасида бир йиллик ўлим кўрсаткичи 347 нафарни ташкил қилган. Ушбу кўрсаткич Ёзёвон, Боғдод ва Олтиариқ туманларида вилоят кўрсаткичидан паст бўлди. Лекин, Фарғона, Бешариқ, Учкўприк ва Риштон туманида вилоят кўрсаткичидан юқори бўлди.

Профилактик кўрувда 1 минг 157 нафар 42,8 фоиз бемор аниқланган. Бешариқ, Риштон ва Данғара туманларида бу кўрсаткич ортган бўлса, Қўқон шаҳри, Ёзёвон, Бувайда ва Фурқат туманларида вилоят кўрсаткичидан паст бўлган.

14,0 фоиз беморларда касаллик 4-даражасида аниқланган бўлса, ушбу кўрсаткич Қўқон, Қувасой шаҳарлари ва Данғара туманида туманларда вилоят кўрсаткичидан юқори бўлган. Кўрсаткич жихатдан аввалги йилларга қараганда яхши натижалар кўрсатган туман ва шаҳарлар ҳам бор. Масалан, Марғилон шаҳри, Қўштепа, Бувайда ва Риштон туманлари.

Захм билан касалланиш ҳар 100 минг аҳолига 5,8 га кўпайган. Ушбу кўрсаткич Фарғона, Қувасой, Қўқон ва Марғилон шаҳарлари, ҳамда Кува туманида вилоят кўрсаткичидан юқори бўлди. Лекин, Бувайда, Сўх ва Учкўприк, Қўштепа туманларида вилоят кўрсаткичидан анчагина паст бўлди.

Сўзак касаллиги билан касалланиш 3,4 га камайган. Бу кўрсаткич Қўқон, Марғилон, Фарғона шаҳарлари, Фурқат, Олтиариқ, Боғдод ва Риштон туманларида вилоят кўрсаткичидан юқори бўлган. Учкўприк, Тошлоқ ва Данғара туманларида вилоят кўрсаткичидан анчагина паст бўлган.

Руҳий хасталиклар билан бирламчи касалланиш кўрсаткичи ҳар 100 минг аҳолига 110,9 га камайган. Ушбу кўрсаткич Боғдод, Кува, Фурқат, Қўштепа туманлари ва Тошлоқ туманлари, Қўқон, Фарғона, Марғилон ва Қувасой шаҳарларида вилоят кўрсаткичидан юқори бўлди. Лекин, Олтиариқ, Ўзбекистон, Сўх, Риштон, Бешариқ, Данғара, Бувайда, Учкўприк, Фарғона ва Ёзёвон туманларида вилоят кўрсаткичидан паст бўлди.

Алкоголизм билан бирламчи касалланиш 17,0 га камайган. Ушбу кўрсаткич Фарғона, Марғилон, Қўқон шаҳарлари, Бувайда ва Данғара туманларида вилоят кўрсаткичидан юқори. Кува, Қўштепа, Бешариқ ва Ўзбекистон туманларида вилоят кўрсаткичидан анча паст бўлган.

Наркомания билан бирламчи касалланиш 100 минг аҳолига 6,9 га кўпайган. Ушбу кўрсаткич Фарғона, Қўқон, Марғилон шаҳарлари, Олтиариқ, Ўзбекистон, Ёзёвон, Тошлоқ ва Боғдод туманларида вилоят кўрсаткичидан юқори. Лекин, бу кўрсаткич Сўх, Бувайда, Учкўприк, Бешариқ ва Данғара туманларида вилоят кўрсаткичидан паст бўлди [3].

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкунки, ўрганилаётган даврда шифокорлар томонидан турли касалликларга мойиллиги бор беморни аниқлашда диагностик алгоритмга тўлиқ амал қилмаганликлари, беморларни ОРВИ, Зотилжам, Бронхит ва бошқа хроник касалликлар ташхислари билан даволанишларига самара бўлмагандан сўнг бошқа ташхис қўйишига сабаб бўлган ҳолатлари ҳам кузатилган.

#### **Фойдаланилган адабиётлар рўйхати**

1. ФВДА, 1220-фонд, 1-рўйхат, 60-йиғмажилд, 25-варак.
2. Андижон вилояти Соғлиқни сақлаш бошқармаси маълумотлари.
3. Фарғона вилояти Соғлиқни сақлаш бошқармаси маълумотлари.

# ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ИННОВАЦИЯ, ФАН ВА ТАЪЛИМ 3-ҚИСМ

**Масъул мухаррир:** Файзиев Шохруд Фармонович  
**Мусахҳиҳ:** Файзиев Фаррух Фармонович  
**Саҳифаловчи:** Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.08.2023

**Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://tadqiqot.uz)**  
ООО Tadqiqot, город Ташкент,  
улица Амира Темура пр.1, дом-2.  
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: [info@tadqiqot.uz](mailto:info@tadqiqot.uz)  
Тел: (+998-94) 404-0000

**Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://tadqiqot.uz)**  
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,  
Amir Temur Street pr.1, House 2.  
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: [info@tadqiqot.uz](mailto:info@tadqiqot.uz)  
Phone: (+998-94) 404-0000